

3. Bygninger og anlegg

3.3 Overflatebehandling: Rengjøring av inventar og gjenstander

Dette bladet gir retningslinjer for rengjøring av antikvarisk verdifulle interiører, inventar og løse gjenstander. Rådene gis først og fremst for bruk i kirker og fredete bygninger, men gjelder generelt som anbefalinger for alle som har verdier å sikre.

Forskjellige typer materialer og overflatebehandlinger stiller ulike krav til rengjøringsmetodene. Uvettig bruk av vaskemidler og redskap kan forkorte levetiden til mangt et kunstverk, og dette må forhindres.

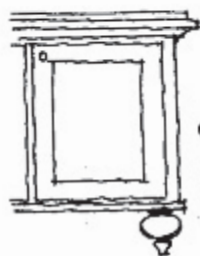
I teksten skilles det mellom malte og dekorerte veggflater eller gjenstander. Med malte flater menes her en flate som er malt ensfarget. Med dekor menes utsmykning i form av rosemaling, sjablonmaling eller annen form for kunstnerisk utfoldelse, slik vi finner det på veggflater, prekestoler, altere, kister og skap.

Utgitt oktober 1991.

Nytt opplag 2008.

Trykk: DMT kommunikasjon AS

Grønnsåpe er et naturlig og skånsomt vaskemiddel. Bruk aldri salmiakk, hverken som tilsetning i grønnsåpen eller direkte i vaskevannet

Ansvarlig renhold - et viktig bidrag til bevaring

Det er svært viktig for bevaringen av våre gamle og verdifulle bygninger og gjenstander at de som utfører renholdet har en klar forståelse for betydningen av det arbeidet de utfører - ikke minst gjelder dette forståelsen for at enkelte overflater overhodet ikke må rengjøres!

Rengjøring av antikvarisk verdifulle kirker, bygninger og enkeltgjenstander er på mange måter mer komplisert enn annen rengjøring. Kunst og verdifullt inventar er tidligere ofte blitt ødelagt ved feilaktig rengjøring. Bruk av vann og såpe er i mange sammenhenger direkte ødeleggende.

Ansvarlig renhold betyr at vedkommende som gjør rent har respekt for det mangfold av materialer og håndverksteknikker som befinner seg i en bygning og har forståelse for at dette mangfoldet krever forskjellige former for rengjøring - og ofte kun bør utføres av spesialister.

Første bud er derfor forsiktighet.

Andre bud er årvåkenhet.

Den som gjør rent, eller har det daglige tilsynet med bygningen, legger ofte merke til endringer, begynnende ødeleggelse eller nedbrytning før andre. Dersom noen form for nedbrytning observeres, i form av råte - muggdannelse - løs maling - opp- og avskallinger av malinglag - mekaniske skader som rifter eller lignende i malt dekor eller malerier og gjenstander, må ansvarshavende varsles.

Ansvarshavende for kirkene er formannen i menighetsrådet/soknerådet.

Ansvarshavende for en fredet bygning er enten eier eller tilsyns-ansvarlig.

Bruk av gulvmatter.

Slitasje på og rengjøring av et interiør kan reduseres betraktelig dersom man plasserer gode matter utenfor hovedinngangsdør og i yttergang/våpenhus. Mattene bør være av god kvalitet, og de må være så store at alle besøkende er nødt til å trå på dem med begge føtter. Inne i døren vil slippe gjennom jord og sand, og dette vil virke som sandpapir på gulvet. Mattene rengjøres regelmessig ved støvsuging/banking. Velg farge på mattene som harmonerer med omgivelsene.

Den følgende oversikt over rengjøringsmetoder for forskjellige materialer i interiør og på inventar og enkeltgjenstander er delt i fire punkter; fra tillatt bruk av vann og såpe via tørr-rengjøring til totalt forbud mot enhver rengjøring. Under hvert punkt er det beskrevet hvordan man går fram i de ulike tilfellene samt gitt en forklaring på hvorfor den enkelte rengjøringsmetode må benyttes.

RIKSANTIKVARENS INFORMASJON OM KULTURMINNER

Riksantikvaren, Dronningens gt. 13, Postboks 8196 Dep. 0034 Oslo

Tlf. 22 94 04 00. Telefax 22 94 04 04.

e-post: riksantikvaren@ra.no. Internett: www.riksantikvaren.no

1. Vann og såpe

i kombinasjon med støvsuging/støvtørring.

Rengjøring av:

- Ubehandlete tregulv.
- Oljete, lakkerte og malte tregulv.
- Ubehandlete steingulv.

Bruk ren grønnsåpe.

Grønnsåpe er en naturlig såpe laget av fett og kalilut. Brukt fornuftig gjør ikke denne såpen noen skade. Salmiak er et ammoniumklorid (NH_4Cl) som ødelegger bindstoffet (ligninet) i treets cellestruktur og bryter ned bindemiddel i oljemaling og oljebaserte lakker. Bruk derfor alltid ren grønnsåpe uten tilsetning av salmiakk.

Bruk ikke moderne vaskemidler fordi den kjemiske sammensetningen av disse og langtidsvirkningen på de rengjorte gjenstander ofte er ukjente for brukerne. Enkeltflekker på gulv kan imidlertid fjernes forsiktig lokalt med Ata Mild eller et avfettingsmiddel, for eksempel Finasol Motorvask dersom grønnsåpe ikke er tilstrekkelig.

Begrens vaskingen.

Den generelle og ofte gjentatte rengjøring bør utføres med støvsuger med børstemunnstykke. Når gulvet

Enkelte mener det ikke blir rent nok med støvsuging og tror mer på vann og såpe. Vi må imidlertid ikke vaske bort verdier. Støvsugeren er både effektiv og skånsom.

en gang i mellom skal vaskes, må det støvsuges på forhånd med børstemunnstykke. Vasking skjer ved bruk av minst mulig fuktighet. Vaskemiddel er alltid ren grønnsåpe uten salmiaktilsetning. Bemalte eller lakkerte flater bør ettervaskes med klut oppvridd i rent vann for å fjerne eventuelle rester av luten i grønnsåpen.

2. Støvsuging - støvtørring

I nødsfall fuktet klut.

Rengjøring av:

- Gulv av tegl, skifer og sandstein.
- Ubehandlet tre i interiør.
- Lakkert, oljet og oljemalt tre uten dekor.

For å fjerne flekker som ikke tas av støvsugeren (bruk børstemunnstykket), bruk mildt grønnsåpevann eller Finasol direkte på flekken. For å unngå skjolder skal det på forhånd fuktes til nærmeste avgrensede fuger i gulv av tegl, skifer eller sandstein. Lakkert, oljet og oljemalt tre uten dekor må ettervaskes med rent vann og godt oppvridd klut for å fjerne rester av luten i grønnsåpen.

Husk: Grønnsåpen skal være uten salmiaktilsetning.

3. Vann/fuktighet forbudt

Rengjøring av metaller:

- Metaller kan støvtørres. Se ellers eget informasjonsblad.

Matte, malte overflater:

- Tre, kalk eller stein malt med limfarge eller annen helt matt maling (uten dekor):

I matte malinger er ofte lim brukt som bindemiddel. Lim oppløses øyeblikkelig i vann. Benytt forsiktig støvfjerning med tørr, myk fjærkost, myk pensel eller myk klut.

Fettfri fersk loff kan noen ganger brukes til rensing av kalkete vegger. Dette må bare skje i samråd med teknisk konservator.

4. Ingen rengjøring

(Utføres av teknisk konservator).

- Tapeter.
- Tekstiler.
- Alt interiør som er dekorert.
- Alt inventar som er dekorert.
- Alle gjenstander som er dekorert - uansett hva de er laget av.
- Tre, stein eller kalk dekorert med oljefarge, lim- eller kalkfarge.

De fleste dekorerte inventardeler er utført i tynne lag oljemaling - ofte med tynne lasurer og fine detaljer. Slik maling tåler ikke den gjentatte fukting og slitasje som vask gir. Lasurer og detaljer på overflaten slites vekk, og fuktigheten kan forårsake opp- og avskallinger i malinglagene. Den malte flaten er ofte fernissert, og fuktighet gjør fernissen hvit og ugjennomsiktig.

Maling med lim som bindemiddel er mye brukt på gjenstander og til flatedekor i kirke- og andre eldre interiører. Dekor med limfarger har som oftest en matt overflate. Limfargemaling oppløses øyeblikkelig i vann. Andre matte malingstyper tåler også vann meget dårlig.

Dersom maling/dekor fester godt til underlaget, kan en forsiktig støvfjerning utføres med myk børste (alternativt pensel eller fordriver).

